

# 18<sup>49</sup>

## De brand in Grafhorst



Vrij naar Schilder. Collectie Frans Walkate Archief.

### 33 Een dorp gaat in vlammen op

'De voor Grafhorst zoo rampzalige zaterdag was aangebroken; de arbeiders waren op het veld, meerendeels op het Kamper-eiland, verspreid. De landeigenaars en pachters waren naar Kampen gegaan, dewijl losse landerijen, aan de stad Kampen toebehorende [...] dien morgen openlijk zouden verpacht worden. De vrouwen en dochters waren aan het gewone werk, aan het schuren en schrobben, aan het wasschen en plassen, ten einde op den dag des Heeren, reine woningen te hebben, en in schoone en heldere klee-

## AANBESTEDING.



De Commissie voor de Noodlijdenden door den Brand te **GRAFHORST** is voornemens op Vrijdag den 13 Juli 1849, des middags ten 12 uren, ten huize van G. VAN DER HAAR te **GRAFHORST**, aanbesteden: Het bouwen van **TWINTIG HUIZEN** met de legerantie van de daartoe benoodigde materialen; waarvan de bestekken ter lezing liggen bij G. VAN DER HAAR te **GRAFHORST** en J. BIDDERSHOF te **ISSELMUIDEN**; terwijl drie dagen voor de aanbesteding te **GRAFHORST** aanwijzing zal worden gedaan door of van wege den Rijks-Oprichter der Waterstaat P. DE WAAL, bij wien inmiddels alle infor-  
matieën zij te bekomen en de teekeningen ter inzage zullen liggen.

*De Commissie voornemend,*  
*C. H. A. ENGELBERG,*  
*President,*  
*W. H. WARRINGER Jr.,*  
*Secretaris.*

De herbouw van het dorp ter hand genomen.

ding zich tempelwaarts te begeven', schreef U.G. Louts in 1852 in *De Tijd*. Op 5 mei 1849 veranderde een grote brand in paar uur tijd het leven van de 411 inwoners van Grafhorst. Het was tot 1848 de kleinste stad van Nederland, direct gevolgd door Wilsum. Door de herziening van de grondwet verloor Grafhorst dat jaar de status van stad en werd het weer een dorp, wat het qua karakter altijd geweest was. De bevolking van Grafhorst bestond uit boeren en vissers, die zich in de donkere tijd van het jaar ook wel met mattenmaken bezighielden. De vissers visten vooral op paling, die ze in Kampen op de markt brachten of aan opkopers verkochten.

### Lichterlaaie

De brand brak uit om half tien 's morgens in een hooiberg aan het oostelijke einde van het dorp. Felle oostenwinden hadden in de dagen ervoor de rieten daken uitgedroogd. Huizen en hooibergen stonden in een mum van tijd in lichterslaaie. De harde wind wakkerde het vuur extra aan. Grafhorst was reddeloos verloren. Er was geen brandweer in het dorp en brandspuiten of andere blusmiddelen waren er al evenmin. Tot overmaat van ramp waren die zaterdag veel mannen van huis voor de jaarlijkse verpachting van landbouwgrond in Kampen. De vlammen en de rook waren tot ver in de omtrek te zien. Ook in Kampen. De daar aanwezige Grafhorsters spannen hun paarden in en reden in vliegende vaart over de Kamperbrug naar huis om hulp te bieden. De brandweer van Kampen (vrijwilligers) ging met brandspuiten en emmers op weg naar Grafhorst. Maar dat was met paarden-wagen een tocht van minstens twintig minuten. Bij aankomst zagen ze een vuurzee van vlammend riet en hooi, van brandende daken, deurkozijnen en huisraad. Tussen de ingestorte huizen zaten vrouwen met hun kinderen op de grond tussen stapels kleren, vissersgerei, potten en pannen en alles wat ze verder nog in veiligheid hadden kunnen brengen.



Na de brand kreeg het dorp toch weer een geheel eigen karakter met de lage huizen zoals hier in de Achterstraat en elders weer opnieuw met de kenmerkende hooibergen.

### **Puinhoop**

Er viel weinig meer te redden. Wat restte waren ‘puinhoopen, half overeind staande muren met verkooldde deur- en vensterkozijnen, overblijfselen van daksparren, de ligte en zwevende asch van het dakriet, eenige boomen van alle bladerentooi beroofd, zwart geblakerd of tot in het hart verzengd; overal glimmende einders en grooter of kleiner rookwolken, die zich uit de ingestorte woningen eenen weg banen.’ Van de bij benadering 60 huizen waren er 57 in vlammen opgegaan. Eén slachtoffer was er te betreuren, een oude bedelaar die ondanks waarschuwingen zijn brandende huis weer was binnengegaan om zijn geld te redden. Anders dan in onze tijd werd de schuldvraag nooit gesteld. Alle aandacht ging uit naar de hulpverlening. De meeste daklozen werden ondergebracht in IJsselmuiden, in de school en in particuliere huizen. Ook Kampen schoot te hulp. Nog op de dag van de ramp liet de burgemeester van Kampen een wagen met brood laden en naar Grafhorst brengen.

### **Ramptoerisme**

Vijf dagen later plaatste een speciaal voor de ramp ingestelde commissie een advertentie in de *Kamper Courant*, waarin een beroep werd gedaan op de hulpvaardigheid van de bevolking. Dat was alleen al nodig omdat bijna geen enkel gezin tegen brandschade was verzekerd. Die hulp kwam er: er werd geld in-



Het Grafhorster veer was voor het Kampereiland en het dorp van groot belang. Hier brengt veerman Van der Belt dokter Messink met zijn koetsje van het eiland naar het dorp.

Beide foto's Collectie Frans Walkate Archief.



In het vernieuwde dorp was de school en het daarin geïntegreerde gemeentehuis, een opvallend gebouw. De jeugd houdt zich bij de foto op afstand, want met de veldwachter op de voorgrond, is het kwaad kersen eten.

gezameld, er werden benefietconcerten gehouden, kunstenaars verkochten schilderijen ten gunste van de slachtoffers en volgens de *Kamper Courant* verkochten 'keurige Dames handwerken, boek- en druk- en muziekwerken, voorwerpen van volksvlijt, meubelen, kunstwerken en sieraden.' Grafhorst werd voortvarend weer opgebouwd, niet alleen de huizen, maar ook de school met raadkamer. Bovendien had het dorp zijn les geleerd: er werd een brandspuit aangeschaft en een brandverzekering afgesloten. De ramp kreeg ook nog een vervelend staartje als gevolg van wat we tegenwoordig ramptoerisme noemen. Op pinkstermaandag, drie weken na de brand, sloeg ter hoogte van de Nes op het Ganzediep een schuitje om tijdens een hevige onweersbui met rukwinden. In het bootje zat een gezelschap van acht personen dat was gaan varen om vanaf het water de overblijfselen van de ramp te gaan zien. Vier van hen verdronken.

### *Jan van de Wetering*

#### **Bronnen**

*Kamper Courant* 1849.

Lauts, U.G., 'De vernieling van Grafhorst', *De Tijd* (1852).

Wetering, J. van de, 'Het jaar 1849. Brand, cholera en andere rampen uit de *Kamper Courant*', *Huisorgaan IJsselacademie* (2004) nr.1.

Paasman, J.A. *Aan de monding van de IJssel, Een historische schets van de gemeenten Grafhorst, Kamperveen, Wilsum, IJsselmuiden, Zalk en Veecaten* (Meppel z.j.).